

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.21>**А. Пастух,**аспірантка кафедри криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ У СКЛАДІ ГРУП ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Аналіз слідчої практики надає підстави стверджувати, що у сучасних умовах злочинна діяльність розвивається, набуває нових характеристик та адаптується до вже існуючих способів та методів розслідування, вказане насамперед вимагає від законодавця та правоохоронних органів рішучих дій щодо удосконалення та винайдення нових підходів щодо протидії такого роду протиправної діяльності. Доволі важливим питанням в розрізі заявленої проблематики є визначення видів взаємодії під час досудового розслідування та побудови алгоритмів такої комунікації, оскільки ефективно розслідування злочинної діяльності передбачає комунікацію між великою кількістю суб'єктів, зокрема й тими, що не є безпосередньо співробітниками правоохоронних органів, з відповідним розподілом між ними обов'язків задля досягнення відповідної мети. Так, варто підкреслити, що не завжди такого роду комунікація належним чином врегульована кримінальним процесуальним законодавством, відомчими чи іншими нормативно-правовими актами, тому виникає нагальна потреба в проведенні власного наукового пошуку та визначенні в межах нашого дослідження видів такої взаємодії під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної безпеки.

Взаємодія, як найбільш організована і ефективна форма боротьби пра-

воохоронних органів зі злочинністю, характеризується деякими основними властивостями. У зв'язку з цим вона розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних і контролюючих органів, наділених законом відповідними повноваженнями (серед яких один з основних видів – взаємодія слідчого та оперативно-розшукових органів), у різних сполученнях участі залежно від виду злочину, що розслідується, складності завдань, які вирішуються, необхідності використання відповідних засобів, прийомів та методів [6, с. 172].

Зважаючи на темпоральні характеристики взаємодії, можна виокремити:

– взаємодію, що виникає для здійснення конкретної процесуальної дії. Прикладом може слугувати доручення слідчим проведення гласних/негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-технічних заходів працівникам оперативного підрозділу, спеціалістам та/або особам, що володіють спеціальними знаннями;

– взаємодію, що існує впродовж усього досудового розслідування;

– взаємодію, що виникає за виключних обставин, наприклад, коли необхідне залучення особи, що володіє спеціальними знаннями та/або навичками, тощо.

Так, пропонуємо розглянути особливості *взаємодії під час розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної*

безпеки, у складі груп. Варто підкреслити, що можна виокремити два підвиди такої взаємодії у складі: слідчих груп та слідчо-оперативних груп. Окреслені поняття не є тотожними та мають суттєві організаційні та функціональні відмінності. Зважаючи на доволі високу суспільну небезпеку розглядуваної категорії протиправних діянь, необхідність швидкого здійснення досудового розслідування та велику кількість питань, що підлягають вирішенню під час досудового розслідування, вважаємо за необхідне створення груп слідчих під час розкриття окремих кримінальних проваджень. Вказане зумовлено насамперед тим, що завдяки «делегуванню» певного спектру завдань, що вирішуються під час досудового слідства, між декількома суб'єктами, значним чином підвищується результативність такої діяльності.

Насамперед слід зазначити, що відповідно до п. 5 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України № 575 від 07 липня 2017 року, слідчо-оперативна група створюється при чергових частинах органів та підрозділів поліції. Склад цих груп формується з числа працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого керівником органу, підрозділу поліції та погодженого з керівником органу досудового розслідування (дознавання). До складу слідчо-оперативної групи включаються слідчий (дознавач), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою [3]. У свою чергу слідчі групи формуються лише зі слідчих задля розслідування конкретного вже вчиненого протиправного діяння і відповідно терміни їх взаємодії обме-

жуються виключно рамками кримінального провадження, щодо якого вже розпочався процес досудового розслідування, на відміну від слідчо-оперативних груп, що формуються відповідно до графіків чергування незалежно від вже вчинених протиправних діянь.

Доволі докладну порівняльну характеристику слідчих та слідчо-оперативних груп було надано у навчальному посібнику, який підготували С. Абламський, О. Юхно та Ю. Лук'яненко:

«1) на відміну від слідчих груп, про діяльність слідчо-оперативних груп у чинному КПК України не згадується. Питання щодо порядку створення та організації діяльності слідчо-оперативних груп регламентуються відомчими нормативними актами, але відсутня така регламентація щодо міжвідомчих слідчих груп і слідчо-оперативних груп;

2) слідчі групи формуються тільки зі слідчих, а слідчо-оперативні групи завжди складаються зі слідчих, працівників оперативних підрозділів, а за необхідності й з інших фахівців (залучаються працівники експертно-криміналістичних підрозділів, судово-медичні експерти та ін.), які мають свою специфіку в роботі групи;

3) слідчі, які входять до складу слідчої групи, здійснюють одну функцію і використовують однакові форми, методи та засоби роботи, тобто слідчі групи характеризуються функціональною єдністю та однорідністю дій. У свою чергу слідчо-оперативним групам притаманний більш високий ступінь організації праці, оскільки її учасники виконують різні завдання, мають різні права та обов'язки, в тому числі процесуальні;

4) слідча група утворюється у вже розпочатому досудовому розслідуванні і діє до його закінчення. У свою чергу слідчо-оперативні групи можуть створюватися до його початку, зокрема для огляду місця події (створюються при чергових

частинах територіальних органів поліції відповідно до графіка чергування згідно з наказом МВС України від 14.08.2012 № 700);

5) важливими ознаками, які відрізняють слідчу групу від слідчо-оперативної групи, є їх функціонально-цільове призначення і зміст діяльності. Так, учасники слідчої групи досліджують уже відомі обставини кримінального провадження. У свою чергу діяльності слідчо-оперативної групи також властива пошукова і розшукова спрямованість» [1, с. 41–42].

У сучасних процесах реформування правоохоронної системи важливого значення набувають організація роботи та контроль за діяльністю слідчої групи, слідчо-оперативної групи. Так, за всебічне, швидке, повне та неупереджене дослідження обставин кримінального провадження відповідає старший групи, який здійснює безпосередню організацію та керівництво діяльністю членів слідчої групи, слідчо-оперативної групи. Процесуальний контроль за роботою слідчої групи, слідчо-оперативної групи покладається на керівника органу досудового розслідування, який у межах компетенції відповідає за організацію роботи групи [1, с. 48].

Розглядаючи особливості вказаних підвидів взаємодії та фактичну відсутність у нормах чинного кримінального процесуального законодавства визначення моделей взаємодії слідчих у складі слідчих груп під час розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної безпеки, вважаємо за необхідне запропонувати напрями такої діяльності, зважаючи на функціональну спрямованість учасників такої групи.

На наш погляд, необхідним є розподіл між слідчими функцій щодо:

І. Дослідження та збирання доказів. Вказане підтверджується насамперед судовою практикою, зокрема, в ухвалі Апеляційного суду Запорізької області від 23 травня 2012 року по справі № 11-756/12

зазначається, що «відповідно до п.8 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 11.02.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування» досудове слідство визнається неповним, якщо під час його провадження всупереч вимогам ст.ст. 22, 64 КПК України не було досліджено чи поверхово та односторонньо досліджено обставини, які мають суттєве значення для правильного вирішення справи, а саме: не було допитано певних осіб; не було витребовано та не досліджено документи, речові та інші докази для підтвердження чи спростування таких обставин; не досліджено обставини, зазначені в ухвалі суду, який повернув справу на додаткове розслідування, коли необхідність дослідження того чи іншого з них випливала з нових даних, встановлених при судовому розгляді; не були з'ясовані з достатньою повнотою дані про особу обвинуваченого тощо, а неправильним досудове слідство визнається у разі, коли органами досудового слідства під час виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень були неправильно застосовані або безпідставно не застосовані норми кримінально-процесуального чи кримінального закону і без усунення цих порушень справа не може бути розглянута у суді» [9]. Задля недопущення подібних випадків, в цьому аспекті варто звернути окрему увагу щодо закріплення за слідчим слідчої групи дослідження:

по-перше, речових доказів, знайдених на місці вчинення злочину та / або на місці наслідків його вчинення, зокрема, до обов'язків такої особи, вважаємо, слід віднести:

– дотримання вимог, встановлених чинним законодавством, що регулює порядок обліку, передавання, транспортування, зберігання речових доказів. Зважаючи на те, що знаряддям, що використовувалося для

досягнення злочинного умислу шляхом нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, можуть бути забруднюючі/токсичні чи якісь інші небезпечні речовини, слідчий обов'язково повинен дотримуватися правил поведінки з такого виду доказовою інформацією задля безпеки власного життя, учасників кримінального провадження та збереження властивостей речовини/предмета для подальшого проведення судової експертизи тощо;

– дотримання вимог чинного законодавства щодо фото-, відеофіксації вилучення доказової інформації, складання протоколів. Якщо протокол з описом предметів і цінностей, які вилучаються, з якихось причин на місці скласти неможливо (наприклад, у зв'язку з їх значною кількістю), вони упаковуються і опечатуються з доданням бірок з написами, які засвідчують вищезазвані особи. Подальший огляд і опис проводиться за місцем дізнання, досудового слідства в присутності понятих (бажано тих самих), що брали участь у їх вилученні, з відображенням у протоколі цілісності печаток та засвідчених підписами написів на упаковці, в яку були поміщені вилучені об'єкти. Якщо до огляду вилучених предметів і цінностей виявиться можливим залучити тих же понятих, які були присутні і при вилученні, то вони повинні засвідчити, що провадиться огляд та опис цих самих об'єктів, що були раніше вилучені [4].

По-друге, дослідження документів. Зважаючи на те, що у переважній більшості випадків причиною нанесення шкоди навколишньому природному середовищу є відсутність/фальсифікація та нехтування приписами дозвільної документації, підробка документів підприємствами, що провадять свою діяльність із порушенням вимог екологічного законодавства, фальсифікація документації щодо набуття права власності земельною ділянкою та відповідне провадження

на ній діяльності, що наносить негативний вплив навколишньому природному середовищу, – перевірка наявних документів має важливе значення під час здійснення процесу доказування.

Так, непоодинокі випадки, коли після перевірок документації на право володіння певними земельними ділянками відповідно даних Державного земельного кадастру та Національної кадастрової системи, заяви про надання витягів з Державного земельного кадастру до державних кадастрових реєстраторів Управління не надходили. Обробка заяв або формування витягів з Державного земельного кадастру про земельні ділянки службовими особами Управління не здійснювалась (такий документ є необхідним для здійснення правочинів, пов'язаних з використанням земельних ділянок), водночас можливі ситуації, коли у документації підроблюють та навмисно змінюють категорії земель, наприклад, на практиці траплялися випадки, коли спірні земельні ділянки за категорією земель до вилучення їх у приватну власність належали до категорії земель сільськогосподарського призначення, однак, відповідно до даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомого майна було встановлено, що земельні ділянки відносилися до категорії земель: землі промисловості. Тобто, було змінено категорію земель державної власності. Наведене свідчить про обов'язковість ретельного дослідження наявної документації, що може містити інформацію про діяльність, яка здійснюється суб'єктом господарювання, дозвільних документів на здійснення такої діяльності, документації, що підтверджує право володіння, користування, розпорядження певною земельною ділянкою, тощо.

По-третє, дослідження цифрової інформації, що вилучена у суб'єкта господарювання. Хоча чинний на сьогодні Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає самостійним джерелом доказів цифрову інформацію, на наш погляд, виокремлення її в окрему групу доказової інформації є доволі логічним та затребуваним, зважаючи на триваючу діджиталізацію та впроваджені цифровий документообіг, багато доказової інформації може міститися на електронних носіях інформації, базах даних тощо, зокрема, пізнання такого типу інформації може допомогти встановити законність виготовлення певної дозвільної документації, наприклад, на предмет дотримання процедури реєстрації останньої. Проте варто погодитися з тим, що такого виду докази можуть подаватися в паперових копіях, при цьому остання не буде вважатися письмовим доказом, тобто у цьому випадку, постає питання що саме слід розуміти під оригіналом документа та вміти правильно визначити що саме є оригіналом (письмовим документом), а що – паперовою копією електронного документа [8, с. 370]. Зважаючи на це, доволі важливим є вміння правильного проведення аналізу щодо того, яка саме інформація належить до категорії цифрової і відповідно потребує подальшого вивчення та розгляду в статусі цифрового доказу.

Так, Д. Цехан під цифровими доказами пропонує розуміти фактичні дані, що представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки ЕОМ стають доступними для сприйняття людиною. При цьому, обов'язковою ознакою цифрового доказу є конвергентність, під якою розуміється здатність одиничного доказу входити у сукупність інших доказів і набувати у зв'язку з цим доказового значення. Саме тому цифровий об'єкт, який є нематеріальним, не має відповідних якісних фізичних

характеристик, має специфічну процедуру та середовище створення, здатний до копіювання та переміщення без втрати характеристик, сприймається людиною лише після обробки ЕОМ та виведення інформації на відповідний технічний пристрій (монітор), його неможливо визнати матеріальним об'єктом і, як наслідок, речовим доказом чи традиційним документом. У даному випадку необхідно оцінювати власне інформацію, а не матеріальний об'єкт, на якому вона зафіксована [10, с. 257].

У свою чергу науковці зазначають, що електронна слідова інформація, як носій інформації в складі доказів речових – предмет, що містить важливу для кримінального провадження інформацію, створену не в процесі розслідування (розкриття) кримінального правопорушення, сприйняття якої неможливо без використання електронно-обчислювальних засобів. Якщо ж виходити з кримінальної процесуальної регламентації роботи з доказами, то будь-який контент є просто комп'ютерними даними, що мають певну споживчу цінність і здатні задовольнити інформаційну потребу сторони обвинувачення (чи захисту) під час доказування обставин, що належать до предмету доказування [2, с. 8]. А. Коваленко пропонує, виходячи з особливостей огляду та попереднього дослідження електронних документів, з якими слідчий найчастіше має справу в процесі розслідування кримінальних правопорушень, згрупувати їх за такими категоріями: 1) електронні документи на фізичних носіях інформації; 2) електронні документи у вигляді публікацій у мережі Інтернет; 3) електронні документи, розміщені у хмарних сервісах зберігання інформації [5, с. 185].

По-четверте, проведення допитів потерпілих, свідків, підозрюваних, дослідження інформації щодо особи підозрюваного.

II. Вивчення схожих випадків вчинення злочинів, пов'язаних із пору-

шенням правил екологічної безпеки, протягом останнього часу/на певній території, де було зафіксовано акт вчинення такого злочину та/або зафіксовано наслідки його вчинення, зареєстрованих в ЄРДР. На наше переконання, така діяльність може допомогти «звузити» коло підозрюваних та позитивно вплинути на хід досудового розслідування, якщо слідчим буде знайдено ознаки того, що має місце повторюваний та/або триваючий злочин.

Водночас слід підкреслити, що в межах створених слідчих груп закріплюється старший групи, який безпосередньо аналізує усю зібрану слідчими інформацію та координує їхню діяльність.

III. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Окремим підвидом взаємодії слідчого, що здійснює розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної безпеки, у складі груп варто виокремити *спільні слідчі групи*, утворені відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 571 Кримінального процесуального кодексу України, де зазначається, що для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. Офіс Генерального прокурора розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав [7]. Створення таких спільних слідчих груп буде необхідним, коли у результаті вчинення злочину, пов'язаного із порушенням правил екологічної безпеки, шкода довікілью та навколишньому природному середовищу охоплює не лише територію України, а уражує території і інших держав, або навпаки – наслідки вчиненого правопорушення на території іншої країни завдають ураження

навколишньому природному середовищу України та/або наносять шкоду життю та здоров'ю громадян України, негативно впливають на рослинний/тваринний світ тощо.

Розглядаючи взаємодію слідчого у складі *слідчо-оперативної групи*, варто виокремити певні особливості такої комунікації. Ураховуючи те, що слідчо-оперативна група не є формою провадження досудового розслідування, а являє собою лише форму взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів, яка суттєво відрізняється від надання доручень, науковці цілком обґрунтовано вважають, що передбачена єдина на сьогодні стаття Кримінального процесуального кодексу України не може розглядатися як достатня правова підстава розслідування кримінального провадження слідчо-оперативною групою. Отже, склалася ситуація, коли на практиці використовуються такі форми взаємодії суб'єктів, які здійснюють доказування у кримінальному провадженні, що належним чином положеннями чинного Кримінального процесуального кодексу України не врегульовано [1, с. 49].

Отже, можна підвести підсумки, що питання взаємодії слідчого у складі груп (слідчих та слідчо-оперативних) потребує подальшого законодавчого врегулювання та спонукає до здійснення наступних наукових розробок з вказаної проблематики.

У статті проаналізовано питання взаємодії під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної безпеки, зокрема зосереджено увагу на взаємодії у складі груп. Зазначено, що такого роду взаємодія може відбуватися як у складі слідчих груп, так і у складі слідчо-оперативних груп, констатовано, що на сьогодні фактично відсутнє нормативне регулювання питання розподілу функцій між слідчими у складі слідчих груп. На

природному

підставі проведеного аналізу відмінностей між слідчими та слідчо-оперативними групами, запропоновано, зважаючи на функціональну спрямованість учасників слідчої групи, наступні напрями розподілу обов'язків між слідчими: щодо дослідження доказів: по-перше, дослідження речових доказів, знайдених на місці вчинення злочину (дотримання вимог, встановлених чинним законодавством, що регулює порядок обліку, передавання, транспортування, зберігання речових доказів; дотримання вимог чинного законодавства щодо фото-, відеофіксації вилучення доказової інформації, складання протоколів); по-друге, дослідження документів; по-третє, дослідження цифрової інформації; по-четверте, проведення допитів потерпілих, свідків, підозрюваних, дослідження інформації щодо особи підозрюваного; щодо вивчення схожих випадків вчинення злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної безпеки, протягом останнього часу/на певній території, де було зафіксовано акт вчинення такого злочину та/або зафіксовано його наслідки, зареєстрованих в ЄРДР. Зазначено, що в окремих випадках є необхідним створення спільних слідчих груп, зокрема, коли у результаті вчинення злочину, пов'язаного із порушенням правил екологічної безпеки, шкода довкіллю та навколишньому природному середовищу охоплює не лише територію України, а уражує території і інших держав, або навпаки – наслідки вчиненого правопорушення на території іншої країни завдають ураження навколишньому природному середовищу України та/або наносять шкоду життю та здоров'ю громадян України, негативно впливають на рослинний/тваринний світ тощо.

Ключові слова: досудове розслідування, злочини, пов'язані із пору-

шенням правил екологічної безпеки, слідчі групи, слідчо-оперативні групи, спільні слідчі групи.

Pastukh A. Interaction within groups during the investigation of crimes related to violations of environmental safety rules

The article analyzes the issue of interaction during the pretrial investigation of crimes related to the violation of environmental safety rules, in particular, attention is focused on interaction within groups. It is noted that this kind of interaction can take place both within investigative groups and within investigative operational groups, it is stated that today there is actually no regulatory regulation of the issue of distribution of functions between investigators within investigative groups. On the basis of the analysis of the differences between investigators and investigative-operational groups, the following directions for the distribution of responsibilities between investigators are proposed, taking into account the functional orientation of the members of the investigative group: regarding the investigation of evidence: first, the investigation of material evidence found at the scene of the crime (observance of the requirements, established by the current legislation, which regulates the procedure for accounting, transfer, transportation, and storage of material evidence; compliance with the requirements of the current legislation regarding photo- and video recording, extraction of evidentiary information, drawing up of protocols); secondly, document research; thirdly, digital information research; fourth, conducting interrogations of victims, witnesses, suspects, researching information on the identity of the suspect; regarding the study of similar cases of committing crimes related to the violation of environmental safety

rules, during the last time/in a certain territory, where the act of committing such a crime was recorded and/or the consequences of its commission were recorded, registered in the EDDR. It is noted that in some cases it is necessary to create joint investigative teams, in particular, when as a result of the commission of a crime related to the violation of environmental safety rules, damage to the environment and the surrounding natural environment covers not only the territory of Ukraine, but affects the territories of other states as well, or vice versa – the consequences of the offense committed on the territory of another country cause damage to the surrounding natural environment of Ukraine and/or harm the life and health of citizens of Ukraine, negatively affect the plant/animal world, etc.

Key words: pre-trial investigation, crimes related to violation of environmental safety, investigative groups, investigative and operational groups, joint investigative groups.

Література:

1. Абламський С.Є., Юхно О.О., Лук'яненко Ю.В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навчальний посібник / за заг. ред. д.ю.н., професора О.О. Юхна. Харків, 2017. 152 с.

2. Використання електронних носіїв інформації з медіа-контентом у якості джерел доказів : методичні рекомендації / авт. колектив : А.В. Захарко, А.Г. Гаркуша, В.В. Рогальська, І.В. Краснобрижний, О.В. Брягін. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 73 с.

3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні

кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України № 575 від 07 липня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>

4. Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного суду України, Державної податкової адміністрації України №51/401/649/471/23/125 від 27.08.2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text>

5. Коваленко А.В. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. Вісник Національної академії правових наук України. 2017. № 1 (88). С. 182–191.

6. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник / за ред. В.Ю. Шенітька. Харків : Право, 1998. 376 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

8. Мурашко А.С. Проблемні питання доказування у цивільному процесі. Сучасна цивілістика : 15 років наукових звершень : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2020 року. Одеса : Юридична література, 2020. С. 369–371.

9. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 23 травня 2012 року по справі № 11-756/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24162307>

10. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 5. С. 256–260. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc5/56.pdf>